

چکیده: مبنای بهره مندی از ارث در جاهلیت - قدرت و توانایی شرکت در جنگ - بسیار متفاوت با مبنای اسلام - خویشاوندی - است. قانون مدنی علیرغم اینکه ترجمه‌ای از شرح لمعه است، گویا در این خصوص از نظر شهید ثانی دور مانده است. بنا به رأی ایشان زن در صورت وجود فرزند بهره مند از همهٔ ماترک بوده، محرومیت او از زمین تنها در صورت عدم وجود فرزند می‌باشد. فقها و حقوقدانان در این خصوص اقوال و آرای متفاوتی ارائه کرده‌اند. ما با پذیرش عموم آیهٔ ۱۲ سورهٔ نساء و قبول اقوال مخالف ارث بردن زن از زمین به عنوان مخصوص آن، اطلاق مادهٔ ۹۴۶ ق.م. را صحیحی نمی‌دانیم.

کلید واژه: فقه، حقوق مدنی، حقوق زن، ارث، سهم الارث زن از زمین.

ارث از تأسیسات حقوقی بسیار قدیم است که در کلیهٔ قوانین و شرایع دیده می‌شود. در دوران جاهلیت اعراب مبنای ارث قدرت، نیرومندی و توانایی شرکت در جنگ‌ها و غارت‌ها بود و بدین جهت زنان و کودکان و پیران و بیماران از ارث محروم بودند.^۱ اما اسلام خویشاوندی را سبب ارث شناخته است. در مادهٔ ۸۶۴ قانون مدنی آمده است: «از جمله اشخاصی که به موجب سبب، ارث می‌برند، هر یک از زوجین است که در حین فوت دیگری زنده باشد.» این مقاله به بحث دربارهٔ سهم الارث زوجه از ماترک پرداخته، بررسی می‌کند که مادهٔ ۹۴۶ قانون مدنی براساس قول کدام یک از فقهای امامیه وضع شده است.

مادهٔ ۹۴۶ ق.م.: «زوج از تمام اموال زوجه ارث می‌برد، لیکن وجه از اموال ذیل: ۱۰ اموال منقول از هر قبیل که باشد. ۲- ابنیه و اشجار ارث می‌برد.»^۲

۱ - دکتر امینیان مدرس، حقوق مدنی، ص ۱۶۸-۱۶۷، مشهد: دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۷۵.

۲ - «سبب ارث»، ماده ۸۶۴ قانون مدنی، ص ۱۶۵، تهران، نشر دیدار، ۱۳۷۳.

همانطور که می‌دانیم قانون مدنی ترجمه‌ای از شرح لمعه می‌باشد و در این مورد خاص هم باید از شرح لمعه ترجمه می‌شد، زیرا شهید ثانی در شرح لمعه می‌گوید: «پس اگر زوجه صاحب فرزند از همسر باشد از همه ماترک ارث می‌برد. مانند بقیه ورثه بنا بر قول مشهور مخصوصاً میان متأخرین... ولی زنی که بچه نداشته باشد از زمین به طور مطلق ارث نمی‌برد و همچنین از لوازم ساختمان از عین آنها منع می‌شود ولی قیمت را می‌گیرد»^۱. اقوال دیگری نیز به شرح ذیل موجود است: ۱- ارث بردن زوجه از تمام ماترک مورد پذیرش اهل سنت است. ۲- بنا به گفته سید مرتضی قیمت زمین نیز به زوجه داده می‌شود. ۳- در تحریرالوسیله در مسأله پنجم از بحث میراث زوجین چنین آمده است: «زوجه از منقولات به طور مطلق ارث می‌برد و از اراضی نه عین و نه قیمت آن را، و از لوازم ساختمان قیمت آن را و همچنین در درخت و نخل تنها از قیمت و نه از عین»^۲. ۴- محقق در شرایع می‌گوید: وقتی زن از میت فرزند داشته باشد از همه اموال میت ارث می‌برد ولی اگر بچه نداشته از زمین ارث نمی‌برد؛ تنها حق او را از قیمت بنا و ساختمان می‌دهند و سیدمرتضی قول سوم را خارج کرده اینکه زمین را قیمت گذاری کنند و حق زن را از قیمت آن بدهند و قول اول را محقق قبول کرده است.^۳ ۵- علامه در تبصره می‌گوید: زوج از همه ماترک و زوجه نیز زمانی که بچه داشته باشد از همه ماترک همسرش ارث می‌برد.^۴ ۶- علامه در قواعد می‌گوید: اگر زن از همسرش بچه نداشته باشد از زمین ارث نمی‌برد. مفهوم مخالف آن این است که اگر بچه داشت از زمین هم ارث می‌برد. و صاحب ایضاح القواعد که فرزند علامه است در تعقیب این حکم گفته است: قول مشهور قول اول است و روایات نیز بیشتر بر همین قول دلالت دارند ولی قول دوم قول مذهب ابی‌الصلاح است و قول سوم قول سید

^۱ - شهید ثانی، شرح لمعه، ج ۲، ص ۳۲۶، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۷.

^۲ - امام خمینی، تحریرالوسیله، ص ۳۹۷.

^۳ - محقق حلی، شرایع الاسلام، ص ۳۴، نجف، مطبعه الأداب.

^۴ - علامه، قواعد، ص ۱۱۰، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۷، ص ۱۷۲، تحقیق: محمد هادی الیوسفی الغروی.

مرتضی... و قول اول را پدرم انتخاب کرد و همین قول مختار من است.^۱ ۷- دکتر سیدحسن امامی در این باره می‌گوید: فلسفه محرومیت زوجه از ارث بردن زمین و شریک قرار ندادن او با ورثه دیگر آن است که زن پس از فوت شوهر خود ممکن است به دیگری شوهر کند و مرد اجنبی را در زندگانی خانواده شوهر سابق مداخله دهد.^۲ ۸- دکتر امینیان مدرس معتقد است: حسب مقررات فقهی و با توجه به آیه ۱۲ سوره نساء اصل بر ارث بردن زوجه از ماترک است مگر اینکه طبق روایات استثنا شده باشد و بنابراین در موارد تردید، زن ارث خواهد برد. در حالی که ماده ۹۴۶ قانون مدنی به صورت حصری تنظیم شده و خلاف آن را می‌رساند.^۳ ۹- امام خمینی(ره): زن از همه اموال منقول ارث می‌برد ولی از زمین و قیمت آن ارث نمی‌برد همچنین از عین هوایی، مثل بنا و درخت و تنها از قیمت هوایی ارث می‌برد.^۴ ۱۰- آیه الله خویی: زن از زمین و خانه و باغ و زراعت و زمین های دیگر ارث نمی‌برد نه از خود آن و نه از قیمتش و نیز از عین هوایی، ارث نبرده، از قیمت آنها ارث می‌برد.^۵ ۱۱- آیه الله گلپایگانی: زن از زمین ارث نمی‌برد، نه از خود زمین و نه از قیمت آن، چه زمین خانه مسکونی باشد یا زمین باغ و زراعت و زمین های دیگر و نیز از عین هوایی بنا و اشجار ارث نبرده از قیمت درخت و زراعت و ساختمان ارث می‌برد.^۶ ۱۲- آیه الله منتظری: ... ولی بنا بر احتیاط مستحب در زمین غیر خانه با ورثه صلح کنند و اگر زن از میت بچه دارد بنا بر احتیاط مستحب مؤکد از همه ترکه حتی از زمین به او ارث

۱ - علامه حلی، قواعد الاحکام، ج ۱، ص ۱۶۱، قم: منشورات الرضی.

۲ - دکتر سید حسن امامی، حقوق مدنی، ج ۳، ص ۳۰۸، تهران: کتابفروشی اسلامیه، ۱۳۷۲.

۳ - دکتر امینیان مدرس، حقوق مدنی، ص ۱۶۸.

۴ - امام خمینی[و دیگران]، توضیح المسائل، ص ۷۵۷، قم: نشر تفکر، ۱۳۷۲.

۵ - آیت الله سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۷۲، قم: نشر مدینه العلم.

۶ - آیه الله منتظری، توضیح المسائل، ص ۷۵۷.

بدهند یا با هم مصالحه کنند.^۱ ۱۳- و نیز طباطبایی در ریاض المسالک معتقد است زن از زمین ارث نمی‌برد.^۲

بحث روایی

آنچه از عموم کتاب‌ها به دست می‌آید- اگر از دلیلهای خاص (روایات) خالی باشد- این کلام عام، کامل است. این مسأله که اختلاف زیادی در مورد تحریم زوجه وجود دارد، به خاطر اختلاف متون اخبار، از مسائل مشکل میراث است. اختلاف بر سر این است که آیا زوجه ای که تحریم شده مطلق زوجه است یا زوجه ای که فرزند ندارد. زیرا که بعضی خبر معارض را منحصر در جایی دانسته اند که زن فرزند داشته باشد... شاهد آن هم روایت ابن ابی عمیر است در مورد زنان که گفته با وجود فرزند از زمین‌ها ارث می‌برند.^۳ عن ابی عبدالله... از زمین زن ارث نمی‌برد.^۴ از ابی عبدالله: زن از قیمت بنا فقط ارث می‌برد.^۵ در باب اینکه زوج از همه ترکه زوجه ارث می‌برد، همانطور که زوجه از همه ماترک زوج ارث می‌برد، در صورتیکه بچه داشته باشد.^۶ در مورد این روایت- از ابی عبدالله سؤال شد... زن از همه اموال مرد ارث می‌برد... روایت کرد صدوق به اسناد عن ابان... - باید گفت قول شیخ صدوق یا حمل بر تقیه می‌شود و یا حمل می‌شود بر هنگامی که زن بچه ندارد.

نتیجه گیری

با توجه به عموم آیه ۱۲ سوره نساء اصل بر ارث بردن زن از تمام ترکه همسر است. زیرا در روایات، روایت معارض داریم و نمی‌دانیم آیه را تخصیص بزنیم. با مراجعه گسترده به کتب تفسیری هیچ مطلبی راجع به این موضوع ذکر نشده و با توجه به اقوال فقها به خصوص شهید ثانی، اگر زنی از همسرش دارای فرزند باشد از تمام ترکه ارث می‌برد و چیزی که از

۱- همان، ص ۷۵۷.

۲- علی طباطبایی، ریاض المسالک، ص ۲۶۴.

۳- مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۱۹۶.

۴- وسائل الشیعه، ج ۲۶، ص ۲۰۶.

۵- همان، ج ۲۶، ص ۲۰۹.

۶- همان، ج ۲۶، ص ۲۱۳.

روایت حاصل می‌شود این است که تمامی نظرات مختلف راجع به زنی است که از همسرش فرزندی نداشته باشد، بنابراین دلیلی وجود ندارد که عموم زنان از بخشی از ماترک محروم بمانند. پس زنی که از همسرش فرزند دارد، فرض خود را از تمام ماترک همسرش می‌برد.

کتاب المنهج الاثری در یک نگاه

علی دسترس

دوره نیمه تخصصی گروه علوم قرآن و حدیث

چکیده: یکی از روش های تفسیری قرآن، تفسیر اثری یا تفسیر مآثور است. بر پایه این روش در توضیح و تبیین آیات فقط باید از روایات پیامبر (ص) و ائمه (ع) - و صحابه و تابعین - سود جست. از جمله کتاب هایی که به بررسی چند و چون روش تفسیر مآثور پرداخته، کتاب «المنهج الاثری» تألیف سرکار زخانم «هدی جاسم محمد ابوطبره» است. روش مذکور منابع تفسیر مآثور را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، در پایان به بررسی تفاسیر مآثور را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، در پایان به بررسی تفاسیر مآثور همت گماشته، نتایج تحقیق خود را در ۱۷ بند گزارش نموده است.

کلید واژه: تفسیر، تاریخ تفسیر، روش های تفسیری، تفسیر مآثور، المنهج الاثری، هدی جاسم ابوطبره.

هدی جاسم ابوطبره؛ المنهج الاثری فی تفسیر القرآن الکریم حقیقه و مصادره و تطبیقاته؛ مکتب الاعلام الاسلامی؛ قم: ۱۳۷۲هـ.ش / ۱۴۱۴هـ.ق. ۳۲۹ص.

از آنجا که تفسیر قرآن به منظور دستیابی به مراد واقعی متکلم - خداوند - انجام می‌گیرد، بهترین و صحیح ترین راه برای کشف مراد واقعی خداوند، تفسیر روائی و مآثور است. فهم دقیق اشارات و لطایف و حیانی فقط از مسیر وحی میسر است. برای دسترسی به فهم صحیح قرآن باید از سخنان مخاطبین حقیقی وحی استفاده کرد، چرا که آبشخور سخنان پیامبر (ص)